

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

CONSTITUTIONALIZATION OF THE RIGHT TO FREEDOM OF ASSOCIATION IN UKRAINE AND OTHER EUROPEAN COUNTRIES

Кириченко Ю.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри політології та права

Запорізького національного технічного університету

У статті досліджена конституційна практика нормативного регулювання права на свободу об'єднання в Україні та державах континентальної Європи. Проаналізовано юридичний зміст ст. ст. 36 та 37 Конституції України, а також аналогічні положення, які закріплені в конституціях європейських країн. Обґрунтована необхідність викладення ст. 36 Конституції України у новій редакції.

Ключові слова: конституція, об'єднання, право на свободу об'єднання, гарантії діяльності об'єднань, обмеження об'єднання, заборона об'єднань.

В статье исследована конституционная практика нормативного регулирования права на свободу объединения в Украине и государствах континентальной Европы. Проанализировано юридическое содержание ст. ст. 36 и 37 Конституции Украины, а также аналогичные положения, которые закреплены в конституциях европейских стран. Обоснована необходимость изложения ст. 36 Конституции Украины в новой редакции.

Ключевые слова: конституция, объединения, право на свободу объединения, гарантии деятельности объединения, ограничения объединений, запрещение объединений.

This paper investigated the constitutional practice of regulatory law on freedom of association in Ukraine and countries of continental Europe. Analysis of legal content articles 36 and 37 of the Constitution of Ukraine, as well as similar provisions enshrined in the constitutions of European countries. The necessity of laying article 36 of the Constitution of Ukraine in the new edition.

Key words: constitution, association, freedom of association, guarantee business associations, union restrictions, ban unions.

Постановка проблеми. Об'єднання громадян є найважливішим елементом громадянського суспільства, однією з основних форм участі населення держави поза межами її органів в політичній, економічній, соціальній, культурній та іншій діяльності, що дозволяє сконцентрувати бажання та можливості кожної людини щодо спільної реалізації та захисту своїх прав і свобод.

Актуальність дослідження обраної проблематики та необхідність її подальшої наукової розробки зумовлена тим, що саме право на свободу об'єднання створює фундамент для розвитку в Україні повноцінного громадянського суспільства, яке може на рівних взаємодіяти з державою та її органами, а також відсутністю досліджень щодо практики конституційного закріплення права європейських держав.

Порівняльне дослідження національного і міжнародно-правового змісту права на свободу об'єднання надає змогу правильно оцінити тенденції розвитку політичної системи України та визначити рівень можливостей щодо втілення у суспільстві демократичних інститутів.

Стан дослідження. Питання конституційного закріплення права на свободу об'єднання знайшло своє відображення у працях багатьох українських і зарубіжних науковців насамперед у навчальній літературі: С.А. Авак'яна, М.В. Баглая, Н.В. Вітрука, Л.Д. Воєводіна, Б.С. Єбзєєва, І.Я. Заяца, А.М. Колодія, А.Н. Кокотова, О.Є. Кутафіна, О.Г. Кушніренко, О.А. Лукашевої, В.В. Маклакова, М.Н. Марченко,

В.С. Нарсєсянца, А.Ю. Олійника, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, Т.М. Слинко, О.В. Совгірі, Б.А. Страшуна, Ю.А. Тихомірова, Ю.М. Тодики, Б.Н. Топорніна, В.Л. Федоренка, О.Ф. Фрицького, В.С. Чиркіна, М.Ф. Чудакова, В.І. Чушенка, Н.Г. Шукліної.

Окремі аспекти права, яке аналізується, розглянуті в наукових працях Н.В. Богашевої, І.В. Бондарчука, В.В. Букача, К.Є. Климкіна, О.А. Кожевнікова та ін.

Вагомий внесок в розробку проблеми правового положення об'єднань громадян, їх місце і роль в системі недержавних інститутів внесли дисертаційні дослідження таких російських учених: А.А. Дарькова «Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Російській Федерації» (1999 р.), В.В. Лисенка «Громадські об'єднання як форма реалізації конституційного права на об'єднання в Російській Федерації» (2001 р.), А.А. Маркітанова «Недержавні об'єднання в Російській Федерації: теорія і практика конституційно-правового регулювання» (2002 р.), Д.О. Малого «Конституційне право на об'єднання в Російській Федерації» (2003 р.) та навчальний посібник А.А. Алієва «Конституційне право на об'єднання в системі прав і свобод людини і громадянина» (2000 р.).

Аналіз теоретичних концепцій цих науковців дає змогу оцінити стан проблематики, що досліджується, та визначити коло питань, які ще не були предметом окремого наукового пошуку.

Метою цієї статті є дослідження змісту ст. ст. 36 та 37 Конституції України та порівняльно-правовий ана-

ліз їх положень з аналогічними нормами конституцій держав континентальної Європи, відповідність їх міжнародно-правовим актам і формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення зазначених норм.

Виклад основного матеріалу. Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, тобто можливість вільно створювати різного роду об'єднання, приєднуватися до них та виходити з них, є одним з основних невід'ємних політичних прав і свобод людини і громадянина, яке О.А. Кожевников пропонує ставити в один ряд з правами, які складають основу гідності людини та є «основою свободи, справедливості і загального миру» [1, с. 83]. Це загальне право закріплено в ст. 20 Загальної декларації прав людини (1948 р.), положення якої були розвинені у багатьох міжнародних документах, а саме: в ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), ст. 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), ст. 11 (1) Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), ст. 15 Конвенції про права дитини (1989 р.) [2, с. 11, 23, 41-42, 54, 78].

Право на свободу об'єднання, яке відповідно до термінології зазначених міжнародно-правових актів формулюється як право на свободу асоціацій, в різних формах та обсязі знайшло своє втілення майже у всіх конституціях держав континентальної Європи, крім Норвегії.

Відтворюючи та деталізуючи норми вищенаведених документів, Конституція України в ст. 36, яка є найбільша в розділі II за змістом, поряд з загальними положеннями про право на свободу об'єднання виділяє та закріплює як особливі його види право на створення політичних партій та громадських організацій, у тому числі один із різновидів громадської організації – професійні спілки, які дістали подальшу конкретизацію у чинному вітчизняному законодавстві, що свідчить про багатогранність та складність людського буття, що і відображається як на різноманітті форм об'єднань, так і їх кількості.

Положення ст. 36 Основного Закону України регулює право громадян на об'єднання для спільних дій і досягнення спільної мети на умовах дотримання певних правил поведінки. При цьому, як зазначають П.М. Рабінович і М.І. Хавронюк, «таке об'єднання є необхідним для людини, коли вона сама не в змозі вчинювати вказані дії або досягти бажаної мети» [3, с. 207]. Тобто об'єднання сприяє концентрації бажань, зусиль та можливостей кожної людини спільно з іншими щодо реалізації їх прав та інтересів у тій чи іншій сфері суспільних відносин, і яке, за висловлюванням Д.О. Малого, «можна умовно назвати «колективним» суб'єктивним правом, або правом людини спільно з іншими особами створювати об'єднання» [4, с. 35].

За результатами аналізу ст. 36 Конституції України можна зробити висновок, що її положення за змістом тісно пов'язані з положеннями ст. 37, в якій передбачено низку обмежень щодо створення і діяльності політичних партій та громадських організацій [5], а також вона значно відрізняється від анало-

гічних норм, закріплених у конституціях зарубіжних країн. Наприклад, аналіз відповідних положень 41 конституцій європейських держав, які належать до романо-германської правової системи, показав що в них відсутній такий стан, коли право на свободу об'єднання закріплено в одній статті, а уточнення чи заборона щодо здійснення цього права – в іншій. Виключенням є норми Конституції Чорногорії, де в ст. ст. 53, 54, 55 закріплені положення, які аналогічні положенням ст. ст. 36 та 37 Конституції України [6]. Тому ми вважаємо за необхідне оптимізувати формулювання юридичної конструкції ст. ст. 36 та 37 Конституції України, викласти їх в одній статті (ст. 36) та у новій редакції, а положення щодо політичних партій та професійних спілок було б доцільно нормативно розмежувати, тобто виокремити у самостійні статті (відповідно ст. 37 і ст. 44), що надасть змогу більш детально їх регламентувати. У зв'язку з цим запропоновані норми будуть співвідноситись як загальна (базова) норма (ст. 36) та спеціальні норми (ст. ст. 37, 44). Так, виділення в конституціях Албанії (ст. 9), Андорри (ст. 26), Білорусь (ст. 5), Болгарії (ст. 11), Вірменії (ст. 7), Іспанії (ст. 6), Італії (ст. 49), Німеччини (ст. 21), Польщі (ст. 11), Португалії (ст. 51), Румунії (ст. 8), Туреччини (ст. ст. 68, 69), Угорщини (§ 3), Хорватії (ст. 6), Чехії (ст. 5), Чорногорії (ст. ст. 54, 55) із загального права на об'єднання окремо права на утворення політичних партій насамперед свідчить про визнання істотної різниці між партіями й іншими видами громадських об'єднань та про розуміння тієї ролі, яку партії відіграють у політичній системі. Наприклад, у п. 1 ст. 9 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччина закріплено, що «всі німці мають право створювати спілки і товариства», а свобода утворення партій конкретизується лише в ст. 21 [7, с. 183, 188].

Особливістю чинної норми ст. 36 є те, що вона адресована громадянам України і тим самим відрізняється від міжнародно-правових актів, у яких йдеться про «кожну людину», та конституційної практики більшості європейських держав. З огляду на це, слід насамперед конкретизувати коло носіїв права на свободу об'єднання, які вступають у публічно-правові зв'язки з державою. Головною дієвою особою у таких конституційно-правових відносинах виступає людина – громадянин. Але слід зазначити, що не кожна людина є громадянином конкретної держави і тому не наділена політичною правосуб'єктністю.

Всебічний аналіз змісту аналогічних норм конституцій Австрії (ст. 12), Азербайджану (ст. 58), Албанії (ст. 46), Андорри (ст. 17), Білорусії (ст. 36), Бельгії (ст. 27), Болгарії (ст. 44), Боснії і Герцеговини (п. 3 і ст. II), Вірменії (ст. 28), Греції (ст. 12), Грузії (ст. 26), Данії (ст. 78), Естонії (ст. 48), Іспанії (ст. 22), Італії (ст. 18), Латвії (ст. 102), Литви (ст. 35), Ліхтенштейна (ст. 41), Люксембурга (ст. 26), Македонії (ст. 20), Молдови (ст. 41), Монако (ст. 30), Нідерландів (ст. 8), Німеччини (ст. 9), Польщі (ст. 58), Португалії (ст. 46), Росії (ст. 30), Румунії (ст. 37), Сан-Марино (ст. 8), Сербії (ст. 55), Словаччини (ст. 29), Словенії (ст. 76), Туреччини (ст. 33), Угорщини (§ 63), Фін-

ляндії (§ 13), Франції (ст. 4), Хорватії (ст. 43), Чехії (ст. 20 Харгії основних прав і свобод), Чорногорії (ст. 53), Швейцарії (ст. 23), Швеції (гл. 2 п. 5 § 1) свідчить, що в них закріплені різні суб'єкти права на свободу об'єднання. Так, у конституціях Азербайджану, Албанії, Білорусь, Боснії і Герцеговини, Вірменії, Естонії, Лагвії, Польщі, Росії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Угорщини, Фінляндії, Чехії, Швейцарії суб'єктом цього права визначена людина, яка у більшості текстів позначена безособовим терміном «кожен», в Австрії, Болгарії, Данії, Італії, Литві, Македонії, Молдові, Португалії, Румунії, Сан-Марино, Хорватії, Швеції – «громадянин», у Грузії – «усі», в Бельгії, Греції, Люксембурзі, Монако та Німеччині – використовується вислів, що вказує на належність до нації («бельгійці», «греки», «люксембуржці», «монегаски», «всі німці»). Але, як наголошує Н.Г. Шукліна, «при цьому варто мати на увазі, що в західних країнах термін «нація» означає не етнічну, а політико-державну спільність, людський субстракт держави, тобто всіх, хто є громадянами держави» [8, с. 186]. А в основних законах Андорри, Іспанії, Ліхтенштейна, Нідерландів, Сербії, Франції та Чорногорії суб'єкт права на свободу об'єднання зовсім не визначений.

У зв'язку з зазначеним, пропонуємо в ч. 1 ст. 36 Конституції України термін «громадяни України» замінити на термін «кожен», що, на нашу думку, по-перше, більш відповідає міжнародно-правовим стандартам і зарубіжному досвіду; по-друге, не буде протирічити положенню ч. 1 ст. 26 Основного Закону України, в якій зазначено, що «іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами ... як і громадяни України» [5]; і, по-третє, значно розширить коло носіїв цього права «порівняно з тим, яке визначено у нинішнього тексті (зокрема, ... у ч. 1 ст. 36)» [9, с. 9].

Як зауважують О.Г. Кушніренко та Т.М. Слінько, «аналіз змісту права громадян на об'єднання дає можливість виділити наступні права громадян: право на створення громадського об'єднання; право на вступ в об'єднання; право стриматися від вступу; право на вихід із об'єднання; право на розпуск (ліквідацію) об'єднання й свободу союзів (свободу діяльності об'єднань)» [10, с. 82]. У даному випадку право на об'єднання є загальним для них поняттям, і навпаки, кожне з цих прав має власний зміст, реалізація будь-якого з них окремо дає підстави стверджувати про реалізацію права на об'єднання. Але при цьому слід зауважити, що реалізація права на створення об'єднання можлива лише шляхом колективних (спільних), а не індивідуальних дій. Тобто воля кожної особи, яка спрямована на створення об'єднання, повинна повністю співпадати з волею та зусиллями інших людей, інакше неможливо реалізувати це право. Тому пропонуємо в ч. 1 ст. 36 Конституції України словосполучення «право на свободу об'єднання» доповнити терміном «з іншими», що повніше й точніше відтворює положення п. 1 ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та відповідає кон-

ституційній практиці таких держав, як Азербайджан, Вірменія, Словаччина, Словенія, Чехія, Швеція. Наприклад, у п. 1 ст. 58 Конституції Азербайджану зазначено, що «кожен володіє правом вільно об'єднуватися з іншими» [11], у ч. 1 ст. 29 Конституції Словаччини закріплено, що «кожен має право спільно з іншими особами об'єднуватися у спілки, товариства та інші об'єднання» [12], у ч. 2 ст. 42 Конституції Словенії – «кожен має право на вільне об'єднання з іншими людьми» [13].

Кожна держава, здійснюючи правове регулювання свободи об'єднань, вирішує одне із основних завдань: встановлення балансу між свободою створення об'єднання та її розумним обмеженням. Порушення цього балансу є загрозою для демократії та веде до невиправданого обмеження свободи об'єднань або взагалі до їх ліквідації.

У ряді європейських держав основні закони передбачають різного роду обмеження цієї свободи, допустимість яких визнається Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (ст. 22). У ч. 1 ст. 36 Конституції України теж йдеться про певні обмеження права на свободу об'єднання та зазначені підстави, за яких встановлюються такі обмеження, а в ч. 1 ст. 37 уточнюється, в яких випадках легальне утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій забороняється. На наш погляд, логічно було б закріпити ці норми в одній статті, так як це пропонував В.А. Ющенко в 2009 р. у проєкті Конституції України [14] та як сформулювали в своїх конституціях Азербайджан (п. IV ст. 58), Албанія (п. 3 ст. 46), Болгарія (п. 2 ст. 44), Грузія (п. 3 ст. 26), Естонія (ч. 2 ст. 48), Іспанія (п. 2 ст. 22), Македонія (ч. 3 ст. 20), Молдова (п. 4 ст. 41), Німеччина (п. 2 ст. 9), Польща (ч. 2 ст. 58), Румунія (п. 2 ст. 37), Сербія (ч. 4 ст. 55), Туреччина (ч. 5 ст. 33). При цьому, як слушно зазначив В.М. Шаповал, «проблемою є не сам факт таких обмежень, а форма їх закріплення» [15, с. 50]. Тому слід виокремити із ч. 1 ст. 36 Конституції України положення про обмеження права на свободу об'єднання та закріпити його окремо у новій редакції, що буде відповідати вимогам ч. 1 ст. 64 та більш повно й точно відтворювати положення п. 2 ст. 11 Конвенції прав захисту людини та основних свобод [2, с. 78].

Враховуючи, що за своїм змістом і характером право на об'єднання передбачає можливість створення двох основних видів недержавних об'єднань: політичних партій та громадських організацій, ми вважаємо, що це положення слід закріпити в статті, що аналізується. Крім того, аналіз норм конституцій європейських країн свідчить, що в деяких із них закріплені положення, які відсутні в ст. 36 Основного Закону України. Так, в конституціях Болгарії, Греції, Данії, Італії, Люксембурга, Монако, Португалії, Сербії, Туреччини зафіксовано положення щодо можливості вільно та без попереднього дозволу державних органів створювати різного роду об'єднання. Наприклад, у ст. 30 Конституції Монако зазначено, що «монегаски мають право вільно об'єднуватися з дотриманням конституційних норм» [16], у п. 1

ст. 46 Конституції Португалії записано, що «громадяни мають право вільно і без будь-яких дозволів засновувати об'єднання ...» [7, с. 533], у ч. 1 ст. 33 Конституції Туреччини – «кожен має право створювати асоціації без попереднього дозволу» [17]. У той час конституції Албанії, Андорри, Іспанії та Польщі регламентують порядок набуття об'єднаннями легального статусу, який характеризується двома рисами: об'єднання створюються вільно, без будь-якого попереднього дозволу, але набувають легального статусу тільки шляхом реєстрації у компетентному державному органі, що сприяє дотриманню балансу між свободою створення об'єднання та її розумним обмеженням. Наприклад, у п. 2 ст. 46 Конституції Албанії закріплено, що «реєстрація організацій або товариств у судовому органі здійснюється згідно процедури, визначеної законом» [18].

Слід також зазначити, що реалізацію діяльності політичних партій та громадських організацій забезпечують саме гарантії, без яких можливості людини залишаються деклараціями. І якщо держава в ч. 4 ст. 15 Конституції України гарантує свободу політичної діяльності, то про юридичні гарантії свободи діяльності громадських організацій мова не йдеться [5]. У той час майже третина держав континентальної Європи на конституційному рівні у тих чи інших формулюваннях гарантує свободу об'єднань та їх діяльність. Так, у п. II ст. 58 Конституції Азербайджану закріплено, що «вільна діяльність усіх об'єднань гарантується» [11], у ч. 1 ст. 35 Конституції Литви вказано, що «громадянам гарантується право на вільне об'єднання в товариства, політичні партії та асоціації...» [19], у ст. 8 Конституції Нідерландів зафіксовано, що «гарантується право на створення громадських об'єднань» [7, с. 478], у ч. 1 ст. 30 Конституції Російської Федерації – «свобода діяльності громадських об'єднань гарантується» [20].

У зв'язку з цим пропонуємо включити до ч. 1 ст. 36 Конституції України принципово важливе положення про види об'єднань, їх вільне, без попереднього дозволу державних органів створення, а також про розширення гарантій свободи діяльності політичних партій та громадських організацій, одночасно вилучивши із чинного тексту ст. 15 ч. 4. Відповідне конституційне положення матиме такий вигляд: «Об'єднання створюються як політичні партії або як громадські організації вільно та без попереднього дозволу державних органів. Держава гарантує свободу діяльності політичних партій та громадських організацій, не заборонених Конституцією і законами України».

Також пропонується вилучити зі ст. 37 Конституції України припис про те, що «політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань» та викласти його у новій редакції в ст. 36. Тобто терміни «політичні партії» та «громадські організації» слід замінити на загальний термін «об'єднання», а словосполучення «не можуть мати» – на термін «забороняється», що значно посилить цю норму. Такий підхід застосували і деякі європейські країни. Наприклад, у п. 5 ст. 22 Конституції Іспанії та в ч. 3 ст. 55 Конституції Сербії зазначено, що

«забороняються таємні та воєнізовані об'єднання» [7, с. 376; 21], у ч. 4 ст. 20 Конституції Македонії закріплено, що «забороняються військові чи напіввійськові об'єднання, які не входять до Збройних Сил Республіки Македонія» [22], але найбільш повно це положення зафіксовано в п. 4 ст. 46 Конституції Португалії – «забороняються збройні об'єднання так само, як і об'єднання військового типу, воєнізовані чи квазівійськові, а також організації, які проповідують фашистську ідеологію» [7, с. 533].

Незважаючи на те, що тільки 8 держав континентальної Європи (Азербайджан, Вірменія, Литва, Португалія, Росія, Туреччина, Чорногорія, Швейцарія) на конституційному рівні закріпили положення про те, що ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання та 2 країни (Молдова, Росія) – принцип рівності всіх об'єднань перед законом, ми вважаємо, що, виходячи з особливостей даного історичного етапу розбудови держави, необхідно ч. 4 та ч. 5 ст. 36 Конституції України залишити в цій статті і тим самим зберегти смисловий, семантичний характер, який закріплений в п. 2 ст. 20 Загальної декларації прав людини.

Найважливішим принципом, що визначає правовий статус об'єднань у демократичній державі, є принцип рівноправності, тобто коли всі об'єднання рівні перед законом. На конституційному рівні цей принцип серед держав континентальної Європи закріпили тільки 3 країни (Молдова, Росія, Україна), але ми вважаємо, що поміж політичних партій та громадських організацій не повинно бути юридичної різниці, тим паче монополії однієї партії чи організації та становища сателітів інших. Тому формулювання ч. 5 ст. 36 Конституції України є переконливим, вичерпним і не потребує змін.

Пропоноване нами формулювання нової юридичної конструкції ст. 36 Конституції України доцільно завершити положенням про те, що «заборона діяльності об'єднань здійснюється виключно за рішенням суду», тобто ч. 4 ст. 37, яка є надзвичайно важливою, по-новому сформульовану слід перенести до статті, що аналізується, а саме вилучити термін «громадян» у зв'язку з тим, що об'єднання можуть створювати не тільки громадяни певної держави, а також словосполучення «лише в судовому порядку» замінити на словосполучення «виключно за рішенням суду». У цьому випадку йдеться про більш чітке формулювання процесуальної дії. Про необхідність такого підходу свідчить і конституційна практика Азербайджану (п. IV ст. 58), Вірменії (ч. 4 ст. 28), Греції (п. 2 ст. 12), Грузії (п. 6 ст. 26), Данії (п. 2 ст. 78), Естонії (ч. 3 ст. 48), Іспанії (п. 4 ст. 22), Польщі (ч. 2 ст. 58), Португалії (п. 2 ст. 46), Туреччини (ч. ч. 2, 4 ст. 33). При цьому мова йде про об'єднання, що вже мають легальний статус і які під час своєї діяльності застосовують методи протиправного характеру, що є правовою підставою для суду щодо застосування до них різноманітних санкцій, таких як припинення їх діяльності чи навіть розпуск. І тільки в ст. 8 Конституції Нідерландів зазначено, що це «право може бути обмежено Актом парламенту ...» [7, с. 478].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, значимо, що питання, пов'язане з проблематикою права кожної людини на свободу об'єднання має актуальне значення, і тому належне його конституційне врегулювання допоможе забезпечити відповідну практику та наповнити її демократичним змістом. Все це зумовлює нагальну потребу теоретичного переосмислення змісту права, закріпленого в ст. 36 чинної Конституції України.

З метою усунення протиріч між вимогами міжнародно-правового принципу свободи спілок та асоціацій і правотворчістю на національному рівні, враховуючи європейський досвід щодо регулювання на конституційному рівні права на свободу об'єднання, ми пропонуємо ст. 36 Конституції України викласти у новій редакції:

«Кожен має право на свободу об'єднання з іншими, для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших спільних інтересів.

Здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, які встановлені законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав

і свобод інших людей і є необхідними в демократичному суспільстві.

Об'єднання створюються як політичні партії або як громадські організації вільно та без попереднього дозволу державних органів. Держава гарантує свободу діяльності політичних партій та громадських організацій, не заборонених Конституцією і законами України.

Утворення і діяльність об'єднань, цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

В об'єднаннях забороняється створення воєнізованих формувань.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання чи обмежений у своїх правах і свободах за належність чи неналежність до об'єднання.

Усі об'єднання рівні перед законом.

Заборона діяльності об'єднань здійснюється виключно за рішенням суду».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кожевников О. Право на объединение с позиций Европейской концепции о защите прав человека и основных свобод // Право и политика. – 2008. – № 1. – С. 83.
2. Права людини: міжнародні договори Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи / Упоряд. В. Павлик, В. Тесленко. – К.: Факт, 2001. – 152 с.
3. Рабінович П. Права людини і громадянина: Навч. посіб. // П. Рабінович, М. Хавронюк. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.
4. Малый Д. Конституционное право на объединение в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Д. Малый; Мордовский государственный университет им. Н.П. Огарева. – Саранск, 2002. – 191 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Конституція Чорногорії від 19 жовтня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.constitution.ru/archives>.
7. Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л. Окунькова. – М.: ИНФРА-НОРМА, 1997. – 816 с.
8. Конституційне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищих навчальних закладів освіти / О. Городецький, М. Корнієнко, Є. Кравець та ін.; за ред. В. Погорілка. – 2-ге доопр. вид. – К.: Наукова думка, 2000. – 727 с.
9. Рабінович П. Права людини і громадянина в Україні: конституційна перспектива / П. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 3 (54). – С. 3–11.
10. Кушніренко О. Права і свободи людини і громадянина: Навч. посіб. / О. Кушніренко, Т. Слінько. – Х.: Факт, 2001. – 440 с.
11. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tjintel.narod.ru/CISLegislation>.
12. Конституція Словачької Республіки від 1 вересня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.concourt.sk>.
13. Конституція Республіки Словенія від 25 червня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.constitution.ru/archives>.
14. Народна Конституція: Проект Конституції Президента України Віктора Ющенко. – 2009. – 100 с.
15. Шаповал В. Конституційні системи зарубіжних країн: навч. посіб. / В. Шаповал. – К.: Вища школа, 1992. – 135 с.
16. Конституція Монако від 17 грудня 1962 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.constitution.ru/archives>.
17. Конституція Турецької Республіки від 7 листопада 1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zarubejye.com>.
18. Конституція Республіки Албанія від 21 жовтня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldconstitutions.ru/archives/104>.
19. Конституція Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.3Lrs.Lt/home/constitution>.
20. Конституція Російської Федерації від 12 грудня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uznal.org/constitutions>.
21. Конституція Республіки Сербія від 30 вересня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parlament.gov.rs/content>.
22. Конституція Республіки Македонія від 17 листопада 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.world.constitutions/archives>.